

Η «φάρμα των ζώων» και η πνευματική δειλία

Της Σταυρούλας Τσούπρου

«Ωστόσο, όπως έγραφε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, ελευθερία σημαίνει "ελευθερία γι' αυτόν που σκέφτεται διαφορετικά».

Η μόλις πρόσφατη αποδέσμευση των πνευματικών δικαιωμάτων για τα βιβλία του Τζορτζ Οργουελ οδήγησε (και στη χώρα μας) σε μια ευπρόσδεκτη πολυπληθής σειρά επανεκδόσεων, στην οποία, βέβαια, εξήχουσα θέση κατέχει το πασίγνωστο «Η φάρμα των ζώων», εκδοθέν για πρώτη φορά στις 17 Αυγούστου 1945 και καθιερωθέν ως «το πιο σημαντικό έργο πολιτικής σάτιρας που γράφτηκε στη Βρετανία του 20ού αιώνα», σύμφωνα και με τη διατύπωση του Malcolm Bradbury. Ο Βρετανός συγγραφέας και κριτικός (στο κείμενό του που δημοσιεύθηκε στην έκδοση George Orwell, Animal Farm, Penguin Classic, 2000) φροντίζει επίσης να υπενθυμίσει, αφ' ενός, ότι τον ίδιο μήνα οι δύο ατομικές βόμβες, στη Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι, σήμαναν και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και, αφ' ετέρου, ότι το ανά χειράς βιβλίο, μαζί με το «αδελφάκι» του, το «1984», άσκησαν «καθοριστική επίδραση σε ολόκληρη σειρά από λογοτεχνικά έργα» τα οποία χαρακτηρίζονταν από «μια φιλελεύθερη, αλλά και κοινωνικά ευαίσθητη ματιά».

Μία από τις καλές μεταφράσεις του «Η φάρμα των ζώων» στα ελληνικά είναι και αυτή της Τζέιν Κουσουλέου (Εκδόσεις Καρακώτσου), η οποία, ύστερα από μια γρήγορη αντιπαραβολή με το αγγλικό πρωτότυπο, βγήκε μάλλον «ασπροπρόσωπη» χρεώνεται μόνο με μια (ανεξήγητη) παράλειψη μιας πρότασης, πολύ κοντά στην αρχή του κειμένου, και με ορισμένα μικρά μεταφραστικά λάθη σε ό,τι αφορά είτε την ορθή απόδοση του πρωτοτύπου είτε την ορθή διατύπωση στη γλώσσα-δέκτη. Οι λίγες υποσημειώσεις της μεταφράστριας βοηθούν την αναγνώστρια/τον αναγνώστη, στην οποία/στον οποίο δίνεται η δυνατότητα να προσεγγίσει αρκετά τη γραφή του Τζορτζ Οργουελ.

Από την άλλη πλευρά, η μετάφραση του ίδιου τίτλου σημαντικού στον χώρο του βιβλίου και, δυστυχώς, προσφάτως εκλιπόντος Κυριάκου Ντελόπουλου (Εκδόσεις Πατάκη) εντάσσεται σε ένα διαφορετικό υφολογικό πλαίσιο, όπου, φέρ' ειπείν, προσωπωνύμια και τοπωνύμια μεταφράζονται κανονικά (παρόμοια όπως τα λοιπά ονόματα), με αποτέλεσμα, επί παραδείγματι, τα γνωστά μας από άλλες ελληνικές μεταφράσεις/αποδόσεις/μεταγραφές ως: κύριος Τζόουνς, φάρμα Μάνορ, Σνόουμπολ, γερο-Ταγματάρχης, Μπέντζαμιν, Σκουίλερ (τα οποία αντιστοιχούν στα Mr. Jones, Manor Farm, Snowball, old Major, Benjamin, Squealer του πρωτοτύπου) να μεταφέρονται ως: κυρ Τζόουνς, Φάρμα των Αρχόντων, Χιονάτος, Γέροντας, Βενιαμίν, Στριγκλς. Προσπερνώντας έναν σχολιασμό για τα υπέρ και τα κατά μιας τέτοιας μεταφραστικής επιλογής, ο οποίος θα έβγαζε το παρόν άρθρο εκτός πορείας, θα πρέπει να αναφέρουμε οπωσδήποτε τα αξιολογότερα συνοδευτικά κείμενα της εν λόγω έκδοσης, τα οποία και την καθιστούν πολυτίμητη.

Πρόκειται για τα μεταφρασμένα από τον Ανδρέα Παππά κείμενα της Εισαγωγής και του Επιμέτρου και, πιο συγκεκριμένα, για το προαναφερθέν εδώ κείμενο του Malcolm Bradbury (που τέθηκε ως «Εισαγωγή») και για τα δύο προλογικά κείμενα του Οργουελ, εκείνο που γράφτηκε για την πρώτη έκδοση

αλλά δημοσιεύθηκε μόλις το 1972 και εκείνο που γράφτηκε για την ουκρανική μετάφραση (1947), η οποία προοριζόταν για τους Ουκρανούς που ζούσαν εκπατρισμένοι στη Γερμανία.

Η υπογράφουσα δεν κρύβει το βαθύ αίσθημα οδύνης που υπήρξε το τίμημα για την πνευματική απόλαυση της επανανέγνωσης του λογοτεχνικού κειμένου (του πρωτοτύπου παράλληλα με τις δύο μεταφράσεις), όπως δεν κρύβει και την έκπληξη που της προκάλεσαν κάποιες «διαβολομένες» παραλληλίες με την παρούσα δύστηνη συνθήκη της ανθρωπότητας. Διότι, οι διαδοχικές ανατροπές της «κατάστασης των πραγμάτων» στη Φάρμα, όπως αντικατοπτρίζονται στη διαδοχική αλλοίωση/αλλοτριώση όλων, και των Επτά αρχικών Εντολών, οι οποίες συρρικνώνονται, τελικά, στο επαίσχυντο εκείνο και, αλίμονο, τραγικό μοιραίο «Όλα τα ζώα είναι ίσα / αλλά μερικά ζώα είναι πιο ίσα από άλλα» (η μετάφραση του «All animals are equal / but some animals are more equal than others» είναι δική μου), ακολουθούνται, δυστυχώς, για την αναγνώστρια/τον αναγνώστη της προρρηθείσας έκδοσης, από την «τραγική» (όπως στην αρχαία τραγωδία) αναγνώριση των «σημαδιών» της τωρινής συγκυρίας στον γραφέντα από τον Οργουελ «Πρόλογο» εν έτει 1945.

Καθώς η αλληγορία του ανά χειράς βιβλίου ενήνθη κατά την εθελοντική «θητεία» του συγγραφέα το 1937 στον ισπανικό εμφύλιο (στην πολιτοφυλακή της φιλοτροσκιστικής ισπανικής Αριστεράς), «θητεία» η οποία τον έστρεψε εναντίον των αλληλοεξοντωτικών πρακτικών του σταλινισμού, ο μη δημοσιευθείς αρχικά («ευτυχώς ίσως», κατά τον Bradbury, «γιατί ενδεχομένως έτσι θα "στένευε" το νόημα του βιβλίου») Πρόλογος έθιγε το θέμα της λογοκρισίας και κυρίως της αυτολογοκρισίας των συγγραφέων ως προς την αποφευκτέα τότε κριτική εις βάρος της Σοβιετικής Ενωσης. Το βιβλίο, η «λεπτή ειρωνεία» του οποίου, κατά τον T.S. Eliot, «θύμιζε Σουίφτ», κατέληξε να εκδοθεί (χωρίς τον Πρόλογο) με καθυστέρηση, γεγονός το οποίο, πάντως, λειτούργησε προς όφελός του, μια και την επαύριον του πολέμου ανέτειλε μια καινούργια εποχή, μειζώνων επαναξιολογήσεων.

Ο αρχικός Πρόλογος, ωστόσο, παρά την ειδική στόχευσή του, περιλαμβάνει και χαρακτηριστικά στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνονται κάθε φορά που οι ολοκληρωτικές μέθοδοι διαχείρισης κρίσεων βρίσκονται σε έξαρση. Έτσι, ο Οργουελ κάνει λόγο για την «πνευματική δειλία» μπροστά στο φόβητρο της «κοινής γνώμης», «ζήτημα στο οποίο», όπως γράφει, «δεν νομίζω ότι δίνεται η προσοχή που του αξίζει».

«Απόψεις που δεν είναι δημοφιλείς», συνεχίζει, θυμίζοντάς μας ολόένα και περισσότερο οικεία καλά, «είναι πιθανόν να παραμένουν στο σκοτάδι χωρίς καν να είναι απαραίτητη κάποιο είδους κυβερνητική λογοκρισία [...] Ο βρετανικός τύπος βρίσκειται, ως γνωστόν, στα χέρια μερικών πλουσίων, οι οποίοι συχνά έχουν κάθε λόγο να φροντίζουν ώστε να αποσιωπώνται ορισμένα γεγονότα. Ομοια, αντίστοιχα φαινόμενα λογοκρισίας, συγκαλυμμένης έστω, παρατηρούνται επίσης σε περιοδικά και σε βιβλία, στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στο ραδιόφωνο. Σε κάθε ζήτημα που ανακύπτει, υπάρχει πάντα μια "ορθόδοξη" άποψη, την οποία όλοι πρέπει να αποδέχονται ανατίρητα. Επιτήμηως δεν απαγορεύεται να έχεις άλλη άποψη- απλώς δεν είναι "πρέπον" να την εκφράξεις [...] Οποιος έχει άποψη που παρεκκλίνει από τη γενικά αποδεκτή, από την "ορθόδοξη", φημώνεται χωρίς πολλά πολλά, χωρίς καν να γίνει ιδιαίτερη φασαρία. Μια αυθεντικά ετερόδοξη άποψη που δεν συμβαδίζει με το πνεύμα της εποχής δεν φιλοξενείται σχεδόν ποτέ στις εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας, ούτε στα περιοδικά των διανοομένων» (η γράφουσα είχε, δυστυχώς, πρόσφατα μια ισοδύναμη εμπειρία με γνωστό ηλεκτρονικό περιοδικό).

Λίγο αργότερα στο ίδιο κείμενο, το νυστέρι τού (προλογίζοντα το πιο αγαπημένο από τα βιβλία του) Τζορτζ Οργουελ εισχωρεί με τρόπο μεταφυσικό (ή μήπως απολύτως αναμενόμενο για «την αυτήν αεί» φύση του κατά Θεουκιδίδη ανθρώπου): ακόμη βαθύτερα στη συγκυρία των ετών 2020-2021: «Είναι σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ της λογοκρισίας που οικειοθελώς επιβάλλει στον εαυτό της η βρετανική [και όχι μόνον, βέβαια] ιντελιγκέντσια και της λογοκρισίας που ορισμένες φορές είναι σε θέση να επιβάλλουν διάφορες ομάδες πίεσης. Είναι γνωστό πως υπάρχουν ζητήματα τα οποία δεν μπορούν να θιγούν λόγω "επενδυμένων συμφερόντων". Η πιο γνωστή τέτοια περίπτωση είναι αυτή που αφορά τον θόρυβο για τις ιατρικές πατέντες. [...] Μόνον -ή, έστω, κατά κύριο λόγο- η επιστημονική και λογοτεχνική ελίτ, που θα έπρεπε να είναι ο κατ' εξοχήν θεματοφύλακας της ελευθερίας, είναι περιέργως και αυτή που δείχνει να την περιφρονεί, τόσο σε επίπεδο θεωρίας όσο και στην πράξη».

Ο Τζορτζ Οργουελ τελειώνει τον μη δημοσιευθέντα αρχικά Πρόλογό του (1943) για το βιβλίο του «Η φάρμα των ζώων» με τις ακόλουθες φράσεις: «[...] αυτοί που φοβούνται την ελευθερία είναι οι φιλελεύθεροι, και αυτοί που αμαυρώνουν την εικόνα του πνευματικού κόσμου είναι οι διανοούμενοι. Να σε τι ήθελα να επιστήσω την προσοχή του αναγνώστη γράφοντας αυτόν τον Πρόλογο».

Μήπως, άραγε, πέρα από το πλήρωμα του ιστορικού χρόνου, ήταν και η Τύχη που συνεγράφηκε με την Αναγκαιότητα (θυμάστε το βιβλίο του νομπελίστα φυσιολόγου Ζακ Μονό); προκειμένου να απελευθερωθούν τα πνευματικά δικαιώματα του έργου του Τζορτζ Οργουελ ακριβώς όταν το χρειαζόμαστε τόσο απεγνωσμένα;

Ο αρχικός Πρόλογος, παρά την ειδική στόχευσή του, περιλαμβάνει και χαρακτηριστικά στοιχεία τα οποία επιβεβαιώνονται κάθε φορά που οι ολοκληρωτικές μέθοδοι διαχείρισης κρίσεων βρίσκονται σε έξαρση. Έτσι, ο Οργουελ κάνει λόγο για την «πνευματική δειλία» μπροστά στο φόβητρο της «κοινής γνώμης», «ζήτημα στο οποίο», όπως γράφει, «δεν νομίζω ότι δίνεται η προσοχή που του αξίζει»